

تاریخچه ایجاد تشکیلات دامپزشکی در کشور

روند تحولات در قوانین و تشکیلات دامپزشکی:

بررسی ایجاد تشکیلات دامپزشکی در تعداد قابل ملاحظه‌ای از کشورهای جهان نشان می‌دهد که برقراری تشکیلات نوین دامپزشکی در اغلب آن‌ها به واسطه بروز همه‌گیری‌های طاعون گاوی بوده است. به عنوان نمونه، اداره دامپزشکی در فرانسه در سال ۱۸۱۵ به واسطه طاعون گاوی ایجاد شد. همچنین در سوئد نیز پس از بروز طاعون گاوی اداره دامپزشکی در سال ۱۸۲۴ تأسیس گردید. در انگلستان هم همین بیماری باعث شد که در سال ۱۸۷۸ اداره دامپزشکی ایجاد گردد. دلیل ایجاد اداره دامپزشکی در ژاپن در سال ۱۸۹۶ نیز طاعون گاوی بوده است. ایران هم از این قاعده غالب مستثنی نبوده و بروز طاعون گاوی موجب ایجاد تشکیلات آموزشی و اجرایی دامپزشکی نوین آن شده است.

در جریان جنگ جهانی اول در سال ۱۲۹۵ شمسی مطابق با ۱۹۱۶ میلادی، طاعون گاوی به ایران سرایت کرد و نواحی شمالی و مرکزی کشور را فرا گرفت و خسارت‌های فراوانی وارد نمود. در اواخر سال ۱۳۰۲ و اوایل ۱۳۰۳ نیز همه‌گیری طاعون گاوی در اردبیل و همدان ظاهر شد و سرانجام به تهران رسید و چون به غیر از انستیتو پاستور تشکیلات منسجم پزشکی و دامپزشکی در کشور وجود نداشت، ناچار به این مؤسسه مراجعه و پس از بررسی بیماری، طاعون گاوی تشخیص داده شد. در اواسط سال ۱۳۰۳ در وزارت فوائد عامه اداره کوچکی به نام فلاح و وجود داشت و معاون وزارتخانه آقای قلی‌خان بیات مبارزه با طاعون گاوی را سر لوحه اقدامات خود قرار داد.

در این زمان یادداشت کمیته بهداشت مجمع دولت‌های متفقه به ایران واصل گشت که در آن ذکر شده بود برای مبارزه با بیماری‌های دامی هر یک از دولت‌های عضو باید اداره مخصوص دامپزشکی داشته باشند. از یک طرف گسترش طاعون گاوی و از طرف دیگر این تذکر سبب شد تا قانون تشکیل «اداره دفع آفات حیوانی» در دی ماه سال ۱۳۰۳ به تصویب مجلس شورای ملی برسد. در نتیجه نخستین اداره دامپزشکی نوین ایران به نام «اداره دفع آفات حیوانی» در سال ۱۳۰۳ تحت نظارت انستیتو پاستور تهران تشکیل شد و کفالت آن به مرحوم «عبدالله حامدی» سپرده شد که در آن وقت دانشجوی پزشکی بود. این اداره ابتدا در باغ شاه و سپس در حصارک مستقر گردید. در «قانون دفع آفات حیوانی و سرم سازی» اولین قانون مربوط به دامپزشکی ایران، «قانون تشکیل اداره دفع آفات حیوانی» است که در جلسه مورخ ۲۵ دیماه ۱۳۰۳ شمسی به تصویب رسید.

ماده واحده:

مجلس شورای ملی به دولت اجازه می‌دهد که شعبه مخصوصی به نام دفع آفات حیوانی و سرم سازی تحت نظارت پاستور تأسیس نماید. شعبه دفع آفات حیوانی با ۲۲ نفر پرسنل شروع به فعالیت نمود که از این تعداد ۱۴ نفر کادر فنی و ۸ نفر به عنوان خدماتی و راننده بودند. در بهمن ماه سال ۱۳۰۳ بودجه‌ای به مبلغ سی هزار تومان جهت تأسیس مؤسسه دفع آفات حیوانی به تصویب مجلس رسید و در اوایل ۱۳۰۴ این مبلغ دریافت شد. ولی بعلت عدم کفایت علاوه بر مبلغ قبلی مبلغ بیست هزار تومان دیگر هم تخصیص داده شد. مسئولیت اداره دفع آفات حیوانی به عهده دکتر «عبدالله حامدی» گذاشته شد و ایشان از مبلغ‌های یاد شده پانزده هزار تومان صرف خرید ساختمان و بنای مؤسسه و تمرکز آن در حصارک، سیزده هزار تومان برای خرید لوازم مورد نیاز آزمایشگاه و مقداری نیز برای تشکیلات در گیلان و مازندران مصرف نمود و هفت هزار تومان نیز صرف خرید سرم از هندوستان گردید و همزمان برای تولید واکسن در ایران اقداماتی شروع شد. از آنجا که بودجه مصوب مؤسسه دفع آفات حیوانی برای مبارزه با طاعون گاوی و همچنین سیاه زخم کافی نبود بنابر پیشنهاد شماره ۴۳۱۵ وزارت فلاح، هیأت وزیران در جلسه ۲۹ مرداد ۱۳۰۴ دریافت بهای واکسن یا سرم را از متقاضیان مجاز شمرد.

از اوایل سال ۱۳۰۵ مؤسسه پاستور و دفع آفات حیوانی هر دو با هم در وزارت فوائد عامه قرار گرفتند و در دی ماه همان سال بنابر تصویب هیأت وزیران، مؤسسه پاستور رسماً به وزارت فلاح منتقل شد. دکتر بهرامی به عنوان کفیل مؤسسه پاستور و دفع آفات حیوانی انتخاب شد و دکتر حامدی همچنان بعنوان متصدی دفع آفات حیوانی باقی ماند و بودجه مؤسسه به مبلغ هشتاد هزار تومان پیشنهاد گردید.

شرح حال وظایف مؤسسه دفع آفات حیوانی

- ۱- جلوگیری از امراض حیوانات که بوسیله علمی در تمام دنیا معمول است.
- ۲- تهیه واکسن و سرم برای تمام امراضی که سرم و واکسن آن‌ها کشف شده است.
- ۳- مطالعه امراض نباتی و شناختن حشرات مفید و مضر و به دست آوردن طریقه علمی و عملی برای برانداختن حشرات مودی از قبیل ملخ، سن و غیره.

۴- سعی در ازدیاد حیوانات اهلی و نباتات مفید از روی قواعد علمی

۵- بسط و توسعه شعبات مؤسسه در تمام ایالات و ولایات و توسعه عملیات خود در تمام مملکت

بعد از دکتر حامدی، دکتر «مرتضی گلسرخی» کفالت مؤسسه را تا سال ۱۳۰۷ بعهدہ گرفت. در این سال «سرلشگر شیبانی» به وزارت فوائد عامه و فلاحات منصوب گردید و مؤسسه دفع آفات حیوانی و شعبات آن را تعطیل نمود. اگر چه علت این تعطیلی بوضوح مشخص نیست لیکن به احتمال قوی پس از فروکش کردن طاعون گاوی، ایشان نیاز ظاهری برای وجود مؤسسه احساس نکرده است. در اواخر بهار در سال ۱۳۰۹ «وزارت اقتصاد ملی» جایگزین «وزارت فوائد عامه و فلاحات» شد. در این زمان نظر سابق سرلشگر شیبانی برای استخدام یک نفر کارشناس خارجی مبارزه با بیماری‌های واگیردار دام عملی شد و دکتر «لوئی دلیپی» دامپزشک فرانسوی متخصص میکروب‌شناسی و بیماری‌های واگیردار را استخدام کردند.

دلیپی در اسفند ۱۳۰۹ مطابق با ماه مارس ۱۹۳۱ وارد تهران شد و مأمور ایجاد سرم‌سازی و واکسن‌سازی و تشکیل اداره دفع آفات حیوانی (دامپزشکی) گردید. وی ضمن تجدید بنای حصارک و احداث آزمایشگاه واکسن‌سازی، کلاسی در حصارک تشکیل داد و چند نفر از کارمندان قدیمی و جدید را برای انجام امور پزشکی تربیت کرد. بدین ترتیب اداره دفع آفات حیوانی یا اداره دامپزشکی مجدداً در سال ۱۳۱۱ مشغول فعالیت گردید. تا اینکه برای تسریع در انجام امور مبارزه با بیماری‌های دامی و ضمانت‌های اجرایی برای انجام آن در ۲۵ شهریور ۱۳۱۴ قانون «تفتیش صحت حیوانات» مشتمل بر ۹ ماده به شرحی که در ادامه خواهد آمد به تصویب مجلس شورای ملی رسید. به موجب ماده ششم قانونی که در جلسه ۲۳ بهمن ماه ۱۳۰۵ مجلس شورای ملی به تصویب رسیده بود، به وزارت فلاحات و تجارت و فوائد عامه اجازه داده شده بود برای جلوگیری از امراض ساریه حیوانات و ضد عفونی کردن پشم و پوست و غیره، نظامنامه‌ای تهیه و پس از تصویب هیأت وزراء به اجرا گذاشته شود.

تصویب قانون تفتیش صحت حیوانات

تا سال ۱۳۱۴ مؤسسه دفع آفات حیوانی طبق نظامنامه‌های وضع شده عمل می‌نمود و چون لازم بود قانونی برای تفتیش صحت حیوانات برقرار شود لذا در جلسه ۲۵ شهریور ۱۳۱۴ قانونی مشتمل بر ۹ ماده از مجلس شورای ملی بشرح زیر گذشت:

● ماده اول: صاحبان و مباشرین و مستحفظین اغنام و احشام موظفند به محض بروز مرض مسری بین حیوانات خود مراتب را فوراً به مأمورین تفتیش صحت حیوانی محل خود و اگر نباشد به حکومت - نظمیہ - یا امنیہ همان محل اطلاع دهند.

تبصره: صورت امراض مسری و علامات حیوانی آن از طرف اداره کل فلاحات به وسیله اعلان به اطلاع عامه خواهد رسید.

● ماده دوم: کلیه مستخدمین دولت به محض اطلاع از وجود یا بروز مرض مسری حیوانی مکلفند فوراً به نزدیک‌ترین مأمور تفتیش صحت حیوانی مراتب را اطلاع دهند.

● ماده سوم: هر حیوانی که مبتلا یا مظنون به ابتلای یکی از امراض مسری باشد باید بدون تأخیر از سایر حیوانات جدا و در محل علیحده نگهداری شود. ذبح و باز کردن جسد، حمل و نقل و فروش و استعمال گوشت و پوست و روده و پشم حیوان مبتلای به امراض ممنوع است.

● ماده چهارم: در موقع بروز مرض مسری حیوانی رئیس تفتیش صحت حیوانی حق دارد مقررات ذیل را در منطقه‌ای که مورد تهدید مرض قرار گرفته مورد اجرا گذارد:

﴿ جدا کردن حیوانات مریض از سالم

﴿ ممانعت از ورود یا عبور حیوانات سالم به منطقه آلوده یا تلقیح حیواناتی که مستعد قبول مرض می‌باشند.

﴿ در موقع بروز مرض مسری حیوانی رئیس تفتیش صحت حیواناتی را که مستعد قبول مرض می‌باشند.

﴿ کشتن و دفن کردن حیوانات مریض

﴿ ضد عفونی کردن طویله‌ها، اصطبل‌ها و کلیه اشیائی که ممکن است موجب انتقال مرض شوند.

● ماده پنجم: تهیه دوا و مایه‌هایی که تلقیح آن اجباری است و مخارج ضد عفونی کردن مجاناً بعهدہ اداره کل فلاحات است.

● ماده ششم: مستخدمین تفتیش صحت حیوانی اقلاً سه ماه یک مرتبه طویله‌ها اماکن مخصوصه تربیت حیوانات، کارخانه‌های مخصوص تهیه محصولات حیوانی را معاینه می‌کنند.

● ماده هفتم:

۱. به گوشت حیواناتی که در مسلخ سالم تشخیص داده شوند مهر مخصوص زده می‌شود. مفتش صحت هر مسلخ موظف است گوشت‌های غیر سالم را معدوم یا به صورتی در آورد که استفاده از آن برای مصرف ارتزاقی مقدور نباشد.

۲. اداره تفتیش صحت محصولات حیوانی موظف است مؤسسات و کارخانجاتی را که به تهیه مصنوعات و محصولات حیوانی اشتغال دارند همیشه تحت تفتیش صحت قرار دهد.

۳. مؤسسات مذکوره در فوق موظفند محصولات خود را طبقه‌بندی صحیح نموده به طوری که اداره کل فلاحه دستور می‌دهد برای صادرات باربندی نمایند. روی لفاف هر بسته از محصولات مزبور توسط مأمورین صحن حیوانی نمره‌گذاری و مهرور خواهد شد.

۴. اداره کل فلاحه باید برای هر عدل محصولی که بترتیب فوق نمره‌گذاری و مهر شده باشد، تصدیق‌نامه صحن مطابق نمونه که بموجب نظامنامه معین می‌شود صادر نماید.

● ماده هشتم: متخلفین از مقررات این قانون محکوم به حبس از یک تا هشت روز و یا جزایی نقدی از ده تا پانصد ریال خواهند گردید.

تبصره: متخلفین از ماده یک این قانون در حکم متخلفین از دستورات صحن محسوب و به مجازات خلافی محکوم خواهند شد.

● ماده نهم: تاریخ اجرای این قانون را در هر یک از ایالات اداره کل فلاحه تعیین و اعلان خواهد نمود این قانون که مشتمل بر نه ماده است در جلسه بیست و پنجم شهریور ماه یکهزار سیصد و چهارده شمسی به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

آموزش آکادمیک

در سال ۱۳۱۴ دکتر حامدی به ریاست کل تشکیلات بیطاری ایران منصوب گردید و مدرسه عالی بیطاری، مؤسسه حصارک و دامپروری حیدرآباد و کشتارگاه نیز تحت نظر این تشکیلات قرار گرفت. در سال ۱۳۱۶ دکتر حامدی با حفظ سمت به ریاست دانشکده دامپزشکی انتخاب شد. دکتر حامدی مراکز دامپزشکی را در استان‌های مختلف کشور گسترش داد. لازم به توضیح است در سال ۱۳۱۱ مدرسه عالی بیطاری جهت تربیت پرسنل متخصص مورد نیاز دامپزشکی تحت نظر تشکیلات وزارت جنگ تأسیس و در سال ۱۳۱۴ به کرج منتقل و از نظارت ارتش خارج شده بود. این مدرسه همراه با دانشکده کشاورزی تحت نظر اداره کل فلاحه قرار گرفت و به نحوی که در فوق اشاره شد به تشکیلات دامپزشکی ملحق گردید. همچنین فرهنگستان ایران در سال ۱۳۱۶، لغت دامپزشکی را به جای بیطاری و دانشکده را به جای مدرسه عالی وضع نمود.

نامه دامپزشکی که بعدها مجله دانشکده دامپزشکی نامیده شد در سال ۱۳۱۶ به مدیریت دکتر حامدی منتشر گردید که تا حال حاضر فعالیت دارد.

در مهر ماه ۱۳۲۳ بعثت وجود دوگانگی در مدیریت دانشکده که برنامه تحصیلات و امتحانات و امور علمی دانشکده در اختیار دانشگاه تهران بود و از نظر بودجه، مدیریت و تعیین استادان و کارکنان تحت نظر اداره کل کشاورزی قرار داشت در کابینه آقای ساعد مراغه‌ای هیأت دولت با توجه به اهمیت حرفه دامپزشکی الحاق دانشکده دامپزشکی به دانشگاه تهران را تصویب کرد و دانشکده دامپزشکی از اداره دامپزشکی جدا شد.

استقلال دامپزشکی

در سال ۱۳۱۸ بموجب بخشنامه وزارتی شماره ۴۳۴۹۷ مورخه ۲۸/۱۲/۱۳۱۸ دامپزشکی شهرستان‌ها ضمیمه ادارات کشاورزی گردید. این بخشنامه اداری کشمکش و سر و صدای زیادی ایجاد و با مخالفت دامپزشکی و مخالفت دامپزشکی کل و ادارات دامپزشکی شهرستان‌ها مواجه شد. در بخشنامه شماره ۱۲۴۵ مورخه ۲/۱/۱۳۱۹ توضیح داده شده بود که منظور از بخشنامه مذکور تمرکز کارها بوده است نه تنزل موقعیت و مقام دامپزشکی. دکتر حامدی در سال ۱۳۱۹ با حفظ سمت‌های قبلی به ریاست دفع آفات نباتی نیز منصوب شد. وی در ۲۵ مهر ماه ۱۳۲۰ با حفظ مقام ریاست دانشکده دامپزشکی به مقام مدیر عامل فنی وزارت کشاورزی انتخاب شد و کشاورزی و دامپزشکی یکجا تحت نظارت عالی قرار گرفت و ادارات کشاورزی و دامپزشکی توأم شده استان‌ها و شهرستان‌ها از نظر فنی تحت نظر وی قرار گرفت.

دکتر حامدی در طی سال‌ها کوشید دامپزشکی را بصورت اولیه برگرداند و ضمن سلسله بخشنامه‌ها استقلال کامل دامپزشکی را تأمین می‌نمود. در سال ۱۳۱۹ بعثت شیوع و تلفات بیماری مسمشه و برای مقابله با این بیماری آئین‌نامه مبارزه با بیماری مسمشه مورد تصویب هیأت وزیران قرار گرفت.

در سال ۱۳۱۶، اداره دامپزشکی دارای یازده بخش فعالیتی در این مراکز زیر بود: تهران، مازندران و گیلان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، کرمانشاه و کردستان و لرستان، خوزستان، فارس، مکران، خراسان، گرگان، اصفهان.

در سال ۱۳۲۴ آئین‌نامه بازرسی مواد خوراکی به تصویب هیأت وزیران رسید و مسئولیت‌های مهمی به دامپزشکی محول گردید.

در سال ۱۳۲۵ بنا بر مصوبه هیأت دولت، بنگاه کل امور دام تشکیل شد که شامل دو اداره کل دامپروری و دامپزشکی بود:

الف. اداره کل دامپروری شامل قسمت‌های: اصلاح‌نژاد دام، مؤسسه حیدرآباد، اداره اصلاح مراتع.

ب. اداره کل دامپزشکی شامل بخش‌های زیر:

بهداشت دام و محصولات دامی با پنج قسمت: مبارزه با بیماری‌های دامی، امور فنی، قرنطینه، صدور گواهینامه بهداشتی، بازرسی مواد خوراکی.

اداره امور کشتارگاه شامل و بهداشت کشتارگاه و ساختمان

اداره بررسی‌های دامپزشکی شامل: مطالعات بیماری‌ها، آمار، کتابخانه و انتشارات

بنابراین تصویب نامه، اداره‌های دامپزشکی در استان‌ها و شهرستان‌ها به جز تهران جزء اداره‌های کشاورزی گردید، یعنی اختیارات دامپزشکی سلب شد. با این مصوبه ارتباط مستقیم واحدهای استانی با مرکز دچار اختلال گردید و موجب آشفتگی و اعتراض شد و به همین علت در سال ۱۳۲۶ مجدداً اختیارات محدودی به دامپزشکی استان‌ها داده شد بدین ترتیب که در هر اداره کشاورزی دو معاونت ایجاد که یکی از آن‌ها مستقلاً و منحصرأً برای دامپزشکی در نظر گرفته شد. معاون دامپزشکی، رئیس اداره دامپزشکی نیز بود و امور فنی و مالی مربوطه در اختیار وی قرار داشت.

در سال ۱۳۲۸ بنابر تصویب نامه هیأت وزیران، دولت ایران به عضویت دفتر بین المللی بیماری‌های واگیردار (D.I.E) در آمد. از آن به بعد همه ساله در حوالی اردیبهشت ماه، رئیس دامپزشکی کشور به عنوان نماینده و برخی از استادان به عنوان هیأت نمایندگی ایران در پاریس در مقر این مجمع جهانی شرکت می‌نمایند.

نهایتاً در سال ۱۳۳۹ طی دستور وزیر کشاورزی کلیه ادارات دامپزشکی استان‌ها مستقل شده و تحت نظر مستقیم مدیر کل دامپزشکی کشور قرار گرفت.